

Itä-Euroopan työryhmä

Opintomatka Romaniaan 16.—22.9.2010

Kaisamari Hintikka

KUN:n Itä-Euroopan työryhmä teki syyskuussa 2010 opintomatkan Romaniaan. Tunnustuskuntien välillä edelleen vaikuttavat, historiasta nousevat jännitteet vaikeuttavat ekumenian konkreettista toteutumista paikallistasolla. Menneisyyden traumoja pyritään purkamaan kirkkojen yhteistyöllä. Suhtautuminen romaneihin on pääosin erittäin negatiivista. Kirkoltamme toivotaan yhteistyötä unkarinkielisen luterilaisen kirkon kanssa erityisesti seurakuntatasolla, mutta myös taloudellisen tuen muodossa.

Itä-Euroopan työryhmä vieraili 16.–22. syyskuuta 2010 Romaniassa. Työryhmä on tehnyt jokaisen nelivuotiskautensa lopussa opintomatkan johonkin sen vastuualueeseen kuuluvaan maahan, pääpainonaan itäisen Euroopan luterilaiset kirkot. Tämänkertainen opintomatka oli alun perin suunniteltu toteutettavaksi toukokuussa 2010, mutta Islannin tulivuorenpurkauksesta aiheutuneen lentokiellon vuoksi se jouduttiin siirtämään myöhemmäksi. Aikataulumuutoksen vuoksi alkuperäinen 13 hengen ryhmä kutistui seitsemään osanottajaan. Matkalle osallistuivat professori Matti Kotiranta (työryhmän puheenjohtaja), hiippakuntadekaani Kaarina Ylönen, rovasti Matti Korpiaho, pastori Jussi Rytkönen, kirjeenvaihtaja-sihtööri Minna Väliaho, työalasihtööri Kaisamari Hintikka (työryhmän sihteeri) ja paikallisoppeana Suomen ortodoksisen kirkon jäsen Simona Savin-Gardberg.

Matkan ohjelma jakaantui kahteen osaan: sen alkupuolella työryhmä vieraili itäisen Transilvanian alueelle sijaitsevilla luterilaisilla seurakunnissa, kun taas matkan loppuosan aikana tutustuttiin Romaniaan enemmistökirjon asemassa olevaan ortodoksisen kirkkoon, sen luostarielämään, teologiseen koulutukseen ja ekumeenisten suhteiden hoitoon.

Transilvanian unkarinkielisissä seurakunnissa

Unkarinkieliseen Romanian evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluu noin 30 000 jäsentä. Kirkolla on 40 seurakuntaa, jotka jakaantuvat kolmeen rovastikuntaan. Suurin näistä on Braşovin rovastikunta, jonka alueella asuu noin 20 000 unkarinkielistä luterilaista. Braşovin kaupunkiin ja sitä ympäröiviin kyliin reformaatio tuli jo 1500-luvulla. Vierailimme matkan ensimmäisinä päivinä kolmessa tämän rovastikunnan seurakunnista, jotka kaikki elävät hyvin erilaisessa tilanteessa.

Pienen Apaşan (unkariksi Apáca) kylän seurakunnassa tapasimme laajemminkin lähikylien luterilaista papistoa, joita oli saapunut paikalle kanssamme järjestettyyn tapaamiseen 15. Isäntinä tilaisuudessa toimivat Apaşan seurakunnan kirkkoherra László Simon ja rovasti Endre Daragus. Braşovin kaupunkiseurakunnassa meidät otti vastaan lääninrovasti Zsolt Raduch, jolla on jo entuudestaan paljon yhteyksiä Suomeen.

Keskustelussa päädyttiin varsin pian puhumaan kirkkojemme välisistä seurakuntatason yhteyksistä. Isäntien taholta esitettiin selvä toive ystävyysseurakuntayhteyksien lisäämisestä Suomen ja Romanian evankelis-luterilaisten kirkkojen välillä. Rivien välistä oli luettavissa myös toive takavuosisien papiston kesävierailujen jatkumisesta. Huoli siitä, että Transilvanian luterilaiset unohdetaan Suomessa, oli suuri. Toisaalta paikallisten käsitykset ystävyysseurakuntayhteyksien toimivuudesta ja niiden tuomista eduista vaikuttivat melko ruusuisilta. Uusien ystävyysseurakuntayhteyksien syntymisestä on mahdotonta antaa varmoja lupauksia, joten ainoana mahdollisena yhteistyön lisäämisen mallina saatoimme ehdottaa suomalais-unkarilais-romaniaalaisen kolmikantayhteistyön lisäämistä, josta on saatu jonkin verran lupaavia kokemuksia.

Miercurea Ciucin (unkariksi Csíkszereda) luterilaisessa seurakunnassa meille oli järjestetty toivomuksemme mukaisesti tapaaminen myös kaupungin muiden unkarinkielisten kirkkojen – roomalaiskatolisen ja reformoidun – edustajien kanssa. Paikallinen luterilainen seurakunta on nuori, perustettu vuonna 1997. Edelleen lähetystilanteessa elävässä seurakunnassa on nyt 90 jäsentä. Ensimmäisinä vuosina seurakunta sai käyttää reformoitua rukoushuonetta kirkkotilana, mutta loka-kuussa 2009 vihittiin käyttöön Luterilaisen maailmanliiton avustukselle rakennettu oma kirkko ja seurakuntakeskus. Rakennustöiden valmistumisen jälkeen on paljastunut, että kaupungin seurakunnalle luovuttamalla tontilla onkin toisaalla laillinen omistaja, joka tosin olisi valmis myymään tontin seurakunnalle 40 000 leun (noin 10 000 euroa) hintaan. Pieni, kirkonrakennushankkeen köyhdyttäjä seurakunta ei pysty keräämään keskuudestaan näin suurta summaa. Kirkkoherra Karoly Tóth ei esittänyt meille suoranaista avustusanomusta, mutta sellainen oli kyllä luettavissa rivien välistä.

Katolinen kirkko on valta-asemassa Miercurea Ciucissa, jonka 45 000 asukkaasta 24 000 on katolilaisia. Voimakkaasti kasvavassa reformoidussa seurakunnassa on tällä hetkellä 3 000 jäsentä. Loput asukkaista edustavat maan enemmistöä, romanialaisia ortodokseja. Unkarinkielisten kirkkojen suhteet ovat ainakin virallisella tasolla toimivat, mutta yhteydet ortodoksiseen kirkkoon ovat selvästi pidättyväiset.

Tulkinta unkarinkielisen vähemmistön asemasta tuntui olevan pessimistisempi Braşovin sedulla, jossa unkari on vähemmistökielenä, kuin Miercurea Ciucissa, joka on valtaosin unkarinkielinen kaupunki. Yleisesti ottaen monet unkarinkieliset katsovat olevansa melko kykenemättömiä vaikuttamaan omaan yhteiskunnalliseen asemaansa. Unkarinkieliset seurakunnat joutuvat kohtaamaan vähemmistökirkoille tyypillisiä ongelmia, kuten seka-avioliittojen seurauksena tapahtuvaa jäsenmäärän laskua. Toisaalta monet luterilaisen kanssa avioituneet ortodoksit osallistuvat myös luterilaisiin jumalanpalveluksiin ja kirkollisiin toimituksiin. Syntyvyys Romaniassa on laskussa. Kun Braşovin seurakunnassa oli kasteita vielä 1990-luvun alussa 30-40 vuodessa, on niitä nykyään korkeintaan kymmenen. Tämä näkyy vastaavasti myös konfirmaatioryhmien pienentymisenä.

Vähemmistöasema vaikuttaa myös unkarinkielisen väestön koulutusmahdollisuuksiin etenkin maaseudulla. Periaatteessa laki turvaa unkarinkielisen opetuksen päiväkodista korkeakouluun asti, mutta monet eivät ole tietoisia tästä oikeudestaan. Pitkät etäisyydet ja julkisen liikenteen puuttuminen katkaisevat monen koulunkäynnin: esimerkiksi Apaşan kyläkoulussa kahdeksanteen luokkaan asti opiskelevat lapset harvoin jatkavat tästä opintojaan, sillä lähin unkarinkielinen lukio on 40 kilometrin päässä Braşovissa, jonne ei yrityksistä huolimatta ole onnistuttu järjestämään julkisin varoin tuettua koulukyytiä. Toisaalta kiinnostus omankielistä koulutusta vähenee jatkuvasti seka-avioliittojen vahvistaman assimilaation myötä.

Näkökulmia ortodoksiseen enemmistökirkkoon

Matkan jälkimmäinen puolisko muodostui pääosin tutustumisesta Romanian ortodoksiseen kirkkoon, erityisesti romanialaisen ortodoksisuuden sydänmailla Bukovinassa ja Moldovassa. Bukovinassa vierailimme useassa alueen niin kutsutuista maataluista luostareista, jotka kuuluvat Unescon maailmanperintökohteisiin. Lisäksi vierailimme Romania suurimmassa naisluostarissa, Agapiassa, joka Romanian suurimpana luostarina muodostaa hieman yli 300 nunnan kylän.

Agapian luostarin yhteydessä toimii maan ainoa tytöille tarkoitettu teologinen lukio. Oppiaineet ovat teologiapainotteisia ja erityisen suurta huomiota kiinnitetään kirkkomusiikin opiskeluun. Tästä huolimatta vain pieni osa koulun oppilaista päätyy jatkamaan opintojen teologisissa tiedekunnissa tai valmistuu uskonnonopettajiksi. Vierailimme koulun asuntolassa, jossa tapasimme lähes kaikki

koulun 60 oppilaasta. Esiteltyämme itsemme tytöt innostuivat kyselymään erityisesti naispappeudesta, joka ymmärrettävästi oli monelle uusi ja outokin aihe.

Yliopistotason ortodoksisen teologian opetukseen tutustuimme vieraillessamme Iasin ja Bukarestin teologisissa tiedekunnissa. Kommunismin aikana Romaniassa toimi vain kaksi yliopistotason teologista tiedekuntaa, mutta vuoden 1990 jälkeen niiden määrä on noussut nopeasti neljääntoista. Monella teologian opiskelijalla on jo toinen tutkinto ennen kuin he aloittavat teologian opintonsa, eivätkä kaikki välttämättä tähtää kirkolliselle uralle, vaan opiskelevat teologiaan sen itsensä tähden.

Iasin yliopiston teologista tiedekuntaa meille esitteli professori Ioan-Christinel Teșu ja kaupungissa muutenkin oppaanamme toiminut professori Dan Sandu. Alun perin vuonna 1803 perustettu tiedekunta suljettiin kommunistien noustua valtaan 1946 ja avattiin jälleen 1990. Opiskelijoita on tällä hetkellä noin 1600. Tiedekunnassa voi opiskella neljällä eri linjalla; pastoraaliteologia, diakonian teologia, uskonnonopettajakoulutus ja kirkkotoiteen restaurointi ja konservointi. Jälkimmäiselle alalle on välttämätöntä kouluttaa yhä uusia asiantuntijoita, sillä 80 prosenttia Romanian kansalliseksi kulttuuriperinnöksi laskettavasta omaisuudesta kuuluu kirkolle.

Bukarestin teologisesta tiedekuntaa meille esittelivät professori Alexandru Gabriel Gherasim ja tohtori Ioan Alexandru Tudorie. Vuonna 1990 uudelleen perustetussa tiedekunnassa on 1500 opiskelijaa. Teologiaa voi opiskella viiden eri oppituolin – raamatuntutkimuksen, systemaattisen teologian, käytännöllisen teologian, kirkkohistorian ja kirkkotoiteen alalla. Vierailimme myös tiedekunnan kirjastossa, jonka kokoelmat näyttivät olevan varsin suppeat.

Diakonian teologian merkitys on kasvanut Romanian yhteiskunnallisten ongelmien vaikeutumisen myötä. Yhteiskunnallinen työ on yksi ortodoksien kirkon prioriteeteista ja sillä katsotaan olevan pitkät perinteet sekä luostarien että paikallisseurakuntien piirissä. Esimerkiksi Iasin teologisen tiedekunnan diakonian teologian linjalta valmistuneet saavat pätevyyskatsastuksen myös toimia yhteiskunnallisessa työssä myös julkisen sektorin alalla.

Molemmissa teologisissa tiedekunnissa korostui kansainvälisille yhteyksille annettu suuri painoarvo. Vaikka ensisijalla ovatkin ulkomaiset ortodoksiset teologiset tiedekunnat, myös muiden teologisten traditioiden opiskelua tunnuttiin arvostavan. Clujn, Sibiuun ja Iasin teologisilla tiedekunnilla on jonkin verran yhteistyötä kaupungeissa toimivien vastaavan kokoisten protestanttisten tai katolisten teologisten tiedekuntien kanssa.

Paikallistason ekumenian kompleksisuus

Romanian-kiertueemme viimeisessä etapissa, Bukarestissa, tapasimme lisäksi Foundation Reconciliation in South Eastern Europe (FRSEE) -organisaation hallintojohtajan, pastori Ilona Szakacs Nagy ja vierailimme ortodoksisen kirkon ulkosuhteiden osastolla, jota meille esitteli sen johtaja, isä Mihail Țița.

Molempien kanssa käymämme keskustelut kiertyivät saman teeman – paikallistason ekumeenisten suhteiden ja eri kansallisuusryhmien välisiin suhteisiin Romaniassa. Kaikkien tapaamiemme eri kirkkojen edustajien mukaan paikallistason ekumeeniset suhteet Romaniassa ovat hyvät, vähintäänkin kohtuulliset. Ortodoksit muistivat korostaa myös oman kirkkonsa aktiivista roolia kansainvälisessä ekumeenisessa liikkeessä. Romaniassa ei kuitenkaan koskaan ole toiminut kansallista ekumeenista neuvostoa, eikä edes vuonna 1990 perustetun paikallisten kirkkojen yhteistyöfoorumiksi tarkoitettu AidRom -järjestö ole onnistunut profiloitumaan sellaiseksi. Keskustelua ekumeenisen neuvoston perustamisesta käydään kuitenkin edelleen. Kirkoilla on sekä kansallisella että paikallistasolla yhteistyötä, jotkut niitä AidRomin koordinoimiakin, mutta niiden välistä vuorovaikutusta

kuvataan usein sanalla ”rinnakkaiselo”. Jotkut puhuvat ”rinnakkaisista yhteiskunnista”, joissa eri kansallisuus- ja tunnustuskuntaryhmät ovat eläneet olematta juurikaan tekemisissä toistensa kanssa. Rauhallisen nykytilanteen taustalla vaikuttavat vuosisataiset jännitteet ja niistä nouseva katkeruus, erityisesti kuitenkin vähemmistökansallisuuksien ja -kirkkojen kokemukset Mihail Ceaușescun romanialaistamiskampanjoista.

Historian painolastia käsittelemään ja purkamaan on vuonna 2002 perustettu lähinnä Euroopan kirkkojen konferenssin ja Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön aloitteesta Healing of Memories -hanke. Sen aloittamaa työtä laajentamaan perustettiin vuonna 2006 FRSEE, jonka hallituksessa ovat edustettuina Romanian suurimmista kirkkokunnista ortodoksit, reformoitu kirkko ja Romanian evankelis-luterilainen (unkarinkielinen) kirkko. Etelä-Afrikassa ja Pohjois-Irlannissa kollektiivisen menneisyyden traumojen käsittelyyn käytettyä työskentelymallia hyödyntävä Healing of Memories -hanke pyrkii kouluttamaan eri tunnustus- ja sittemmin myös uskontokuntien edustajia kohtamaan ja työstämään näistä kokemuksista nousevia ongelmia paikallistasolla. Viimevuosina FRSEE on pyrkinyt kiinnittämään erityisestä huomiota myös romanien asemaa kohentaviin työskentelymuotoihin.

Romanien asemasta

Olimme ottaneet matkamme yhdeksi tavoitteeksi selvittää eri kirkkojen suhtautumista romaneihin ja romanien kanssa tehtävää kirkkojen työtä. Saimme sangen pessimistisen kuvan tilanteesta. Apașan seurakunnassa rovasti Endre Daragus otti romanikysymyksen esiin ennen kuin ehdimme sitä edes pyytää. Hänen käsityksensä romanien yhteiskuntakelpoisuudesta olivat avoimen rasistisia: romaneja ei kannata työllistää, sillä he eivät vaivaudu tekemään töitä. Paikalla oleva Brașovin rovastikunnan papisto tuntui jakavan tämän mielipiteen. Miercurea Ciucin katolilainen kirkkoherra Károly Boros tuntui puolestaan tiedostavan romanien ongelmat ja ainakin periaatteessa katsovan, että katolinen kirkko voisi tehdä työtä romanien keskuudessa. Hän kuitenkin myönsi, että käytännössä romanimyönteiset lausunnot ja heidän aineellinen auttamisensa saattaisi vaikeuttaa katolisen vähemmistökirkon asemaa valtaosin hyvin romanivastaisessa yhteiskunnassa. Kuvaavaa tilanteelle on, että paikalliskirkkojen antaman rahoituksen osuus FRSEE:n hankkeista on yleensä 20 prosenttia, mutta esimerkiksi parhaillaan käynnissä olevan romaninaisten parissa tehtävään projektiin paikalliskirkoilta on saatu vain viiden prosentin rahoitus. Siksi KUN:n vuonna 2010 hankkeelle myöntämä taloudellinen tuki on ollut ratkaiseva sen toteutumisen kannalta.

Toimenpide-ehdotuksia

- KUN:n Itä-Euroopan työryhmä kiinnittää seuraa jatkossa ekumeenisen tilanteen kehittymistä Romaniassa ja muissa sen vastuualueen maissa
- mikäli Miercurea Ciucin luterilainen seurakunta hakee kirkoltamme taloudellista avustusta kirkon ja seurakuntakeskuksen tontin lunastamiseen, KUN myöntää kertaluontoisen avustuksen tähän tarkoitukseen
- mikäli Foundation Reconciliation South Eastern Europe hakee jatkotukea romanien keskuudessa tehtävään työhön Romaniassa, KUN myöntää kertaluontoisen avustuksen tähän tarkoitukseen tai tarvittaessa sitoutuu hankkeen tukemiseen useammaksi vuodeksi